

**การวิเคราะห์ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ของเคนเนธ วอลซ์
ผ่านวิธีวิทยาการพิจารณาแบบย้อนกลับของแนวคิดสัจนิยม
ทางวิทยาศาสตร์**

**Analysis of the Neo-realism of Kenneth Waltz through
the Retroductive Methodology of the Concept of Scientific
Realism**

ศิริสุดา แสนอวิ¹

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี 34190

Email: sirisuda_sanew@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ เพื่อศึกษาลักษณะทางด้านทฤษฎา
ญาณวิทยา และวิธีวิทยาของแนวคิดสัจนิยมทางวิทยาศาสตร์ และเพื่อวิเคราะห์ทฤษฎีทาง
ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คือ ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ (Neo-realism) ของเคนเนธ วอลซ์
ผ่านวิธีวิทยาการพิจารณาแบบย้อนกลับของแนวคิดสัจนิยมทางวิทยาศาสตร์

ผลการศึกษา พบว่า แนวคิดสัจนิยมทางวิทยาศาสตร์ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า
แนวคิดสัจนิยมเชิงวิพากษ์ในฐานะปรัชญาสังคมศาสตร์ มีทฤษฎาแบบยอมรับรากฐาน ที่
เชื่อว่าความจริงมีอยู่ในธรรมชาติ แม้ว่าจะไม่ถูกรับรู้ก็ตาม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความจริง
ส่วนใหญ่มองไม่เห็นด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์ และมีญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้เน้น
ที่การมองย้อนกลับเพื่อหาหลักการเกิด ซึ่งเป็นในลักษณะการพิจารณาย้อนกลับ (retroduc-
tion) เพื่อชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เป็นสาเหตุกับปรากฏการณ์ที่เป็นผลตาม
มา และเชื่อมโยงไปยังวิธีวิทยาของแนวคิดสัจนิยมจึงเป็นการสร้างตัวแบบ (model) จาก
กลไกดังกล่าวเพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์

ประการที่สอง พบว่า ทฤษฎาของทฤษฎีสัจนิยมใหม่ ของเคนเนธ วอลซ์ คือ การ
มีชุดฐานคติต่อความเป็นจริง เกี่ยวกับ “โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ” นั่นคือ
โครงสร้างระบบระหว่างประเทศหลายชั้นอำนาจ แบบสองชั้นอำนาจ หรือ แบบชั้นอำนาจ
เดียว เป็นตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรมของรัฐในระบบระหว่างประเทศ และเมื่อนำ

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ญาณวิทยาเชื่อมโยงกับวิธีวิทยาการพิจารณาย้อนกลับไปวิเคราะห์ พบว่า แบบแผนพฤติกรรมของรัฐต่างๆ เป็นตัวแปรตามหรือเป็นผลลัพธ์ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามตัวแปรต้นหรือเป็นสาเหตุ คือ โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ ส่งผลให้เกิดลักษณะของแบบแผนพฤติกรรมของรัฐที่เกิดขึ้นเสมอ นั่นคือ การถ่วงดุลอำนาจระหว่างรัฐต่างๆ ในระบบระหว่างประเทศ

คำสำคัญ : แนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ แนวคิดสังคมนิยมเชิงวิพากษ์ ภาววิทยาแบบยอมรับรากฐาน การพิจารณาย้อนกลับ ทฤษฎีสัจนิยมใหม่

Abstract

This research studied the characteristics of ontology, epistemology, and methodology of scientific realism and analyzed the neo-realism of Kenneth Waltz, a theory of international relations, through the retroductive methodology of the concept of scientific realism. The study found that, firstly, the ontology of scientific realism is based on the ontology of foundationalism and believes that reality exists in natural thoughts that can be perceived or not perceived. In other words, most realities exist independent of human senses. The epistemology of scientific realism is the retroduction that identifies the relevance between cause and phenomenon. The methodology of scientific realism is the construction of models that explains the phenomenon. Secondly, the ontology of the neo-realism theory of Kenneth Waltz is a set of realities regarding the structure of the international system which is multi-polar, bi-polar, and uni-polar. The structure of the international system is believed to determine the pattern of states' behaviors in the international system. Neo-realism was framed by the epistemology and the retroductive methodology that identified the relevance between the structure of the international system as a cause or independent variable and the pattern of states' behaviors as an effect or dependent variable. The balance of power between states could occur regularly in the international system.

Keywords: Scientific realism: Critical realism: Foundationalism: Retroductive methodology: Neo-realism

บทนำ

การอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมศาสตร์ คือ การแสวงหาหนทางที่จะเข้าใจเกี่ยวกับที่มาและความเป็นไปของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อที่จะสามารถคาดการณ์แนวโน้มของปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งการทำความเข้าใจดังกล่าวที่มา จำเป็นต้องอาศัยวิธีการวิเคราะห์เป็นเครื่องมือสำคัญ ซึ่งมีหลายวิธีการ แต่บทความนี้มีความสนใจศึกษาเฉพาะการอธิบายปรากฏการณ์สังคมด้วยแนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ เนื่องจากการศึกษาในทางสังคมศาสตร์ ไม่อาจใช้วิธีการศึกษาเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ได้อย่างสมบูรณ์ เพราะสังคมศาสตร์ประสบปัญหาในแง่ของสิ่งที่ศึกษา อยู่สองประการหลักๆ ประการแรก คือ พฤติกรรมมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลง มีใช้วัตถุ หรือสสารที่มีลักษณะคงที่ตายตัว อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมมนุษย์ก็ยังพอคาดการณ์ได้ระดับหนึ่ง และปัญหาประการที่สองคือ สิ่งที่ศึกษาไม่ปลอดจากการรับรู้ของมนุษย์ และบางครั้งมนุษย์ก็เป็นตัวการในการกระทำสิ่งนั้น เช่น การปฏิวัติ การรัฐประหาร ฉะนั้น ปรัชญาในยุคแรกๆ ที่เน้นปรัชญาแบบปฏิฐานนิยม (positivism) ที่มุ่งแสวงหากฎหรือหลักการทั่วไป (law) ที่ใช้ได้ทุกสถานที่และทุกเวลาจึงไม่เหมาะสำหรับการนำมาใช้ในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ และนำมาสู่ทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อแสวงหาความรู้ด้านสังคมศาสตร์ นั่นคือ ปรัชญาสังคมศาสตร์ ซึ่งในที่นี้เป็นการศึกษาเฉพาะสำนักสังคมนิยม โดยเน้นที่แนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ หรือที่รู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งคือ แนวคิดสังคมนิยมเชิงวิพากษ์

ปรัชญาสังคมศาสตร์ สำนักสังคมนิยม (Realism) ที่นำมาใช้ในการแสวงหาความรู้ นั้นเชื่อว่า สิ่งต่างๆ ที่เป็นเป้าหมายในการแสวงหาความรู้เป็นสิ่งที่มิอยู่ตามธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้อาจจะมองเห็น สัมผัสได้หรือไม่ก็ได้ แต่เชื่อได้ว่ามิอยู่จริง การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดหรือสิ่งใดเป็นเพียงการหาความเป็นจริงหรือภาวะวิทยาของเรื่องนั้นหรือสิ่งนั้นว่าสภาพหรือธรรมชาติของมันเป็นอย่างไรมาก่อน และมีปัจจัยใดเป็นกลไกที่ทำให้สิ่งนั้นเกิดขึ้น (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2548) โดยแนวคิดของสังคมนิยมนี้มีพื้นฐานมาจากการยืนยันในการดำรงอยู่จริงของบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งเป็นอิสระจากการรับรู้ของมนุษย์ โดยแนวคิดแบบสังคมนิยมที่สำคัญแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ สังคมนิยมแบบเพลโตหรืออริสโตเติล (Platonic or Aristotelian realism) สังคมนิยมในการรับรู้ (perceptual realism) และสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ (scientific realism) ซึ่งความแตกต่างของทั้ง 3 ประเภทคือ สิ่งที่แนวคิดสังคมนิยมในแบบนั้นๆ ยืนยันการดำรงอยู่และวิธีการพิสูจน์ความเป็นจริงของสิ่งนั้นๆ (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2542) อย่างไรก็ตาม ในบทความนี้เน้นการศึกษาแนวคิดของสำนักสังคมนิยม คือ สังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ (scientific realism) หรือ สังคมนิยมด้านปรัชญาความรู้ (epistemological realism) ซึ่งมีนักคิดคนสำคัญ อาทิ รอย บาสกา (Roy Bhaskar) โรม ฮาร์เรย์ (Rom Harre) วิลเลียม ออธเวท (William Outhwaite) แอนดรูว์ โคลิเออร์ (Andrew Collier) รัสเซล คีท (Russell Keat) และจอห์น เออร์รี่ (John Urry) เป็นต้น

แม้ว่านักคิดที่กล่าวมาข้างต้นจะอยู่ในกลุ่มสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์เหมือนกัน แต่ก็มีแนวทางในการแสวงหาความรู้แตกต่างกันบางส่วน ที่สำคัญคือ ความแตกต่างระหว่างแนวคิดของ Bhaskar และ Collier กล่าวคือ ในกรณีของ Bhaskar จะมีความเป็นนักธรรมชาตินิยม (nationalist) สูงมาก หรืออาจกล่าวได้ว่ายังได้รับอิทธิพลจากแนวคิดปฏิฐานนิยมอยู่ และพยายามจะเป็นวิทยาศาสตร์ การศึกษาจะเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้าง (structure) และกลไก (mechanism) ที่ต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน ซึ่งในกรณีนี้จะมีปัญหาในการนำมาใช้กับมนุษย์ที่แต่ละคนตีความปรากฏการณ์เดียวกันแตกต่างกันออกไป และทำให้มนุษย์แต่ละคนมีพฤติกรรมต่อปรากฏการณ์นั้นแตกต่างกันด้วย ในขณะที่ Collier ให้ความสำคัญกับแนวโน้ม (tendency) ซึ่งมีสองส่วน ประกอบด้วยส่วนแรก คือ การอธิบาย (explain) ซึ่งใช้แนวเดียวกันกับแนวคิดปฏิฐานนิยม และส่วนที่สอง คือ การตีความ (interpret) เพราะ Collier เห็นว่าใช้กับการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ และในสังคมศาสตร์ก็ไม่มีวัตถุสสารในลักษณะ intransitive object จึงต้องตีความจากเจตนาของมนุษย์ ทำให้การมองแบบแนวโน้ม/ความโน้มเอียง (tendency) กลายเป็นมุมมองหลักในการอธิบายทางสังคมศาสตร์ ยกตัวอย่างงานที่นักสังคมนิยมมักจะหยิบยกขึ้นมาเป็นตัวอย่าง คือ งานของ คาร์ล มาร์กซ และงานของฟรอยด์

ดังนั้น บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ประการแรก เพื่อศึกษาลักษณะทางด้านทฤษฎา ญาณวิทยา และวิธีวิทยาของแนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ และประการที่สอง คือ เพื่อนำเสนอตัวอย่างของการนำวิธีวิทยาของสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ที่เรียกว่าการพิจารณาย้อนกลับไปวิเคราะห์ทฤษฎีทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คือ ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ (Neo-realism) ของ Kenneth N. Waltz ซึ่งถือเป็นทฤษฎีที่สำคัญในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของการพรรณนา (descriptive) โดยเลือกใช้วิธีการศึกษาจากการวิเคราะห์เอกสาร (documentary research) เป็นหลัก ทั้งนี้ บทความนี้แบ่งการนำเสนอเป็นสามส่วน ส่วนแรก นำเสนอ แนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ ในฐานะที่เป็นปรัชญาสังคมศาสตร์ ด้วยการจำแนกผ่านแนวคิดเกี่ยวกับ ทฤษฎา ญาณวิทยา และวิธีวิทยา ส่วนที่สอง นำเสนอข้อจำกัดของแนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ ส่วนที่สาม นำเสนอการวิเคราะห์ทฤษฎีทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คือ ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ (Neo-realism) ของเคนเน็ธ วอลซ์ ผ่านวิธีวิทยาการพิจารณาแบบย้อนกลับของแนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ และส่วนสุดท้าย นำเสนอบทสรุป

1. แนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ ในฐานะที่เป็นปรัชญาสังคมศาสตร์

ปรัชญาสังคมศาสตร์ (philosophy of social science) มีฐานะเป็นการศึกษาปรัชญาแขนงหนึ่ง ที่แยกตัวออกมาจากปรัชญาความรู้ (epistemology) (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2542)

โดยในขณะที่ปรัชญาความรู้เน้นศึกษาถึงที่มาของความรู้ ลักษณะของความรู้และความถูกต้องของความรู้โดยทั่วไป ซึ่งมีหลายสำนักและแต่ละสำนักก็มีมุมมองเกี่ยวกับความรู้ที่แตกต่างกันไป อาทิ สำนักวิถินิยมหรือกังขาคติ (skepticism / scepticism) สำนักเหตุผลนิยม (rationalism) สำนักประจักษ์นิยม (empiricism) สำนักคานเตียน (kantian Constructivism) หรือสำนักสัมพัทธนิยม (epistemological relativism) นอกจากนี้ ปรัชญาสังคมศาสตร์ คือ การนำแนวคิดทางด้านปรัชญาความรู้มาประเมินและตรวจสอบถึงวิธีการแสวงหาและได้มาซึ่งความรู้ในทางสังคมศาสตร์ โดยจะเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่อง ภาววิทยา (ontology), ญาณวิทยา (epistemology) และวิธีวิทยา (methodology) ในการตรวจสอบและประเมินถึงการแสวงหาความรู้ทางสังคมศาสตร์ในสาขาและแนวทางต่าง ๆ

แนวคิดแรกคือ ภาววิทยา หรือ ontology ในภาษาอังกฤษ มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกสองคำคือคำว่า “On” ที่หมายถึง “การดำรงอยู่” (being or existence) กับคำว่า “Logos” ที่หมายถึง “ความรู้หรือทฤษฎี/มุมมอง” (theory/viewing) ในภาษาไทย คำว่า “ภาววิทยา” มาจากคำภาษาบาลี-สันสกฤต “ภว” ที่หมายถึงความเกิด, ความมี, ความเป็น กับคำว่า “วิทยา” ที่แปลว่า ความรู้และหากพิจารณาตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ภาววิทยา (ontology) หมายถึง สาขาหนึ่งของอภิปรัชญา (metaphysics) ที่ศึกษาว่าอะไรคือสิ่งที่เป็นจริง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548) ดังนั้น ภาววิทยา หรือ ontology จึงหมายถึง ทฤษฎีหรือมุมมองว่าด้วยการดำรงอยู่ (the theory of being) หรือความรู้เกี่ยวกับการดำรงอยู่

จากความหมายของภาววิทยาข้างต้น เมื่อพิจารณาบริบทในทางสังคมศาสตร์ ภาววิทยา จะหมายถึงชุดของฐานคติ (set of assumptions) ที่ว่าด้วยความเป็นจริงทางสังคม (social reality) กล่าวคือ แนวคิดทางภาววิทยาจะสะท้อนถึงฐานคติว่าด้วยความเป็นจริงทางสังคมว่าเป็นอย่างไร ในทางสังคมศาสตร์ในปัจจุบันไม่ได้ถูกรอบงำโดยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง แต่สามารถแบ่งอย่างคร่าว ๆ ได้เป็นสองกลุ่มแรก คือ ภาววิทยาแบบ foundationalism / objectivism / realism โดยกลุ่มนี้จะมีมุมมองต่อการดำรงอยู่ของปรากฏการณ์หรือความเป็นจริงทางสังคมว่าดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระนอกเหนือไปจากการรับรู้หรือตัวมนุษย์ ขึ้นกับว่าเรามองความเป็นจริงในเรื่องนั้นอย่างไร เวลาอธิบายคือใช้ปัจจัยที่มองเป็นตัวอธิบายอธิบายสาเหตุ (ไม่ได้ขึ้นกับความคิดของคน) ส่วนการพิสูจน์ว่าจะพิสูจน์ว่าเป็นจริงหรือไม่ ขึ้นกับวิธีวิจัย (methodology) (Marsh and Furlong, 2010)

ในขณะที่กลุ่มที่สอง คือ ภาววิทยาแบบ anti-foundationalism / constructivism / relativism กลุ่มนี้จะมีมุมมองต่อการดำรงอยู่ของปรากฏการณ์หรือความเป็นจริงทางสังคมว่าไม่ดำรงอยู่จากอิสระจากการรับรู้ของตัวมนุษย์ ขึ้นกับความคิดของมนุษย์ว่ามีความเชื่อแบบไหน ความจริงก็เป็นแบบนั้น เกิดจากการยอมรับของสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

หรือให้ความหมาย (social constructed) ซึ่งมาจากการก่อร่างสร้างรูปแบบ (shape) จากกระบวนการทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม ฉะนั้น ความจริงของกลุ่มนี้จึงมีลักษณะเฉพาะพื้นที่ มีความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม ความจริงดังกล่าวไม่ปลอดอคติ (value-free) หรืออาจกล่าวได้ว่า สำหรับกลุ่มนี้แล้ว ความจริงมันจะมีอยู่ตราบเท่าที่มนุษย์ยอมรับมัน (Marsh and Furlong, 2010)

ส่วนปรัชญาความรู้หรือญาณวิทยา (epistemology) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกคำว่า “*Episteme*” ที่หมายความว่า “ความรู้” (knowledge) กับคำว่า “*Logos*” ที่หมายถึง “ความรู้หรือทฤษฎี” (theory) (ลักษณะวัต ปาละรัตน์, 2553) และตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ญาณวิทยา หมายถึง ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยบ่อเกิด ลักษณะ หน้าที่ ประเภท ระเบียบวิธี และความสมเหตุสมผลของความรู้ บางทีใช้ว่า ทฤษฎีความรู้ (theory of knowledge) (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2548) และในทางสังคมศาสตร์ ญาณวิทยาต่าง ๆ จะให้คำตอบที่ว่า “ความจริงทางสังคม (social reality) จะถูกรับรู้อย่างไร” ญาณวิทยาจึงเป็นเสมือนทฤษฎีที่จะช่วยให้มนุษย์เข้าถึงความรู้ที่มีอยู่ในโลกรอบตัวเขา และเป็นปรัชญาพื้นฐานในการที่จัดประเภทของความรู้ที่เป็นเป็นได้ (Norman Blaikie, 2007) หากจะกล่าวให้สั้นคือ ถ้าภาววิทยาถือการตอบคำถามว่า “อะไรที่ดำรงอยู่แล้วถูกรับรู้” ญาณวิทยา ก็จะตอบคำถามว่า “อะไรคือเงื่อนไขในการในการได้มาซึ่งความรู้ของสิ่งที่ดำรงอยู่” (Hay, 2006)

ส่วนวิธีวิทยา (methodology) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง การวิเคราะห์และการจัดระบบหลักการและกระบวนการในการแสวงหาความจริงของศาสตร์ต่างๆ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2548) ในอีกความหมายหนึ่ง วิธีวิทยาจะเกี่ยวข้องกับทางเลือกของยุทธศาสตร์การวิเคราะห์และการออกแบบการวิจัย ถึงแม้ว่าวิธีวิทยาหมายถึงการสร้างหลักการเพื่อเป็นการนำแนวทางที่เป็นทางเลือก แต่ก็ไม่ควรสับสนกับสิ่งที่ เป็นวิธีการและเทคนิคต่างๆ เพราะเป้าหมายของวิธีวิทยาคือเครื่องมือที่จะช่วยให้เรามีวิธีการที่เหมาะสมในการได้มาซึ่งความรู้ (Hay, 2006) กล่าวโดยสรุป วิธีวิทยา คือ หลักการหรือลักษณะของวิธีการที่ใช้ในการได้มาซึ่งความรู้ ซึ่งวิธีวิทยานี้จะมีความเกี่ยวข้องกับการออกแบบงานวิจัย การเลือกใช้เครื่องมือและเทคนิคต่าง ๆ ในการวิจัยหรือได้มาซึ่งความรู้นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ภาววิทยา ปรัชญาความรู้ และวิธีวิทยานั้นจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและไม่สามารถลดทอนไปสู่อันและกันได้ (irreducible) และความสัมพันธ์จะเป็นไปโดยลำดับคือ ภาววิทยามาก่อนปรัชญาความรู้ หรืออาจกล่าวได้ว่าภาววิทยาเป็นตัวกำหนด (shape) ปรัชญาความรู้ (Hay, 2006) กล่าวคือ ถ้าหากพิจารณาในแง่ของปรัชญาความรู้เป็นลำดับแรก ก็จะพบว่าเราไม่สามารถที่จะมีความรู้ได้ หากปราศจากฐานคติในแง่ของ

สิ่งที่ถูกรู้หรือภาววิทยาก่อน หรืออีกนัยหนึ่ง คือเราไม่สามารถที่จะรู้หรือมีความรู้ได้ หากเราไม่ทราบก่อนว่า อะไรคือสิ่งที่ถูกรู้หรือที่มาของความรู้ (ภาววิทยา) นั่นคืออะไร ดังนั้น ภาววิทยาจึงต้องมาก่อนเป็นลำดับแรก ในด้านของวิธีวิทยาก็เช่นเดียวกัน เราไม่สามารถตัดสินใจเลือกวิธีการในการแสวงหาความรู้ที่เหมาะสมได้ หากเราไม่ทราบว่าลักษณะของสิ่งที่เรามาของความรู้ (ภาววิทยา) และความรู้ นั่นคืออะไร (ปรัชญาคำถาม) ซึ่งสามารถแสดงความเชื่อมโยงระหว่างญาณวิทยา ความรู้ ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ได้ดังนี้

1.1 ภาววิทยาของแนวคิดสำนักสังนิยม และแนวคิดสังนิยมทางวิทยาศาสตร์

ภาววิทยาเป็นปรัชญาหรือทฤษฎีที่ว่าด้วยธรรมชาติของสิ่งที่เป็นอย่าง (being) หรือธรรมชาติของความเป็นจริง (reality) การวิเคราะห์ในด้านนี้เน้นพิจารณาถึงฐานคติเกี่ยวกับธรรมชาติของความเป็นจริง ข้ออ้างเกี่ยวกับสิ่งที่ดำรงอยู่ รูปลักษณะของสิ่งนั้น องค์ประกอบของมัน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบดังกล่าว (Delanty and Strydom อ้างใน อนุสรณ์ ลิ้มมณี, 2548)

หากจะกล่าวถึงภาววิทยาของสำนักสังนิยม นักคิดคนสำคัญของสำนักนี้คือ Roy Bhaskar ซึ่งเขาเสนอว่า ความเป็นจริง (reality) มีทั้งหมด 3 โดเมน (three domains) โดเมนแรก คือ ความจริงแท้ที่มองไม่เห็น (the real) ประกอบด้วยสิ่งที่ดำรงอยู่ทั้งหมด กลไก และอื่นๆ ต่อมาโดเมนที่สอง คือ ความจริงที่เห็นเป็นรูปธรรม (the actual) แต่ยังไม่ทราบว่าเกิดเพราะอะไร ประกอบด้วยเหตุการณ์ต่างๆ และโดเมนที่สาม คือ ความจริงเชิงประจักษ์ (the empirical) ซึ่งเป็นความจริงที่มนุษย์รับทราบ พบเห็น ประกอบด้วยประสบการณ์ต่างๆ (Delanty, 2005: Bhaskar, 1998: Outhwaite, 1987) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงลักษณะโดเมนของความเป็นจริง (reality) ของแนวคิดสังนิยม

	Domain of Real	Domain of Actual	Domain of Empirical
Mechanisms	✓		
Events	✓	✓	
Experiences	✓	✓	✓

ที่มา: Bhaskar (1998)

นอกจากนี้ โดเมนที่เป็นจริง (real) ยังหมายถึงอะไรก็ตามที่ดำรงอยู่ ไม่ว่ามนุษย์จะรับรู้หรือไม่ก็ตาม ลักษณะสำคัญของระดับที่เป็นจริงนี้ คือ ส่วนที่เป็นอำนาจในเชิงโครงสร้าง (structure power) และการอธิบายความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดและสิ่งที่เกิดเป็นผล (causal power) ความเป็นจริงในระดับนี้จะกว้างขวางครอบคลุมในโลกวัตถุ ส่วนความเป็นจริงในโดเมนที่เป็นรูปธรรม (actual) เมื่อจะเกิดขึ้นเมื่อ สิ่งดำรงอยู่นั้นถูกกระตุ้นขึ้นมา ดังนั้น ความเป็นจริงแบบวัตถุจะกลายเป็นความจริงในเชิงรูปธรรม ก็ต่อเมื่อถูกกระตุ้น (activate) เท่านั้น และโดเมนสุดท้ายคือ ความจริงระดับเชิงประจักษ์ (empirical) จะเกี่ยวข้องกับขอบเขตของประสบการณ์ของมนุษย์ (human experience) และไม่ว่าจะเป็นระดับที่เป็นจริง หรือระดับเชิงประจักษ์ก็จะขึ้นกับประสบการณ์ส่วนตัว

ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่าความเป็นจริงของ Roy Bhaskar แสดงให้เห็นว่า ความรู้มี 2 ส่วน คือ ส่วนที่อยู่ตามธรรมชาติ และส่วนที่มนุษย์ไปอธิบาย ซึ่งส่วนที่มนุษย์ไปอธิบายนี้มี 2 แบบ แบบแรก คือ สิ่งที่มนุษย์ตีความและสร้างสรรค์ขึ้นมา อธิบายความจริงที่แสวงหาเรียกว่า “transitive” ซึ่งความรู้ในลักษณะนี้ เป็นส่วนสำคัญในการอธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่งและจะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ และแบบที่สอง คือ ความเป็นจริงเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นคุณสมบัติของสิ่งใดหนึ่งที่ตั้งดำรงอยู่ตามธรรมชาติ เรียกว่า “intransitive” ยกตัวอย่างเช่น คุณสมบัติของทองแดงที่สามารถสื่อไฟฟ้าได้ หรือ คุณสมบัติของก๊าซที่เมื่อเจอความร้อนแล้วจะระเบิด เป็นต้น ทั้งนี้ ในความเป็นจริงแล้ว มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงความจริงได้ทั้งหมด มนุษย์พยายามสร้างคำอธิบาย ที่เป็น “transitive” แล้วนำความจริงนั้นไปใช้ประโยชน์ ดังนั้น ความแตกต่างระหว่าง transitive และ intransitive คือ transitive จะมีลักษณะแนวคิด, ตัวแบบ ส่วน intransitive จะหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่จริง (Outhwaite, 1987) อาทิ โลกทางวิทยาศาสตร์/สิ่งมีอยู่ในธรรมชาติสัมผัสได้ กับโลกทางสังคมศาสตร์ซึ่งสิ่งต่างๆ ถูกสังคมเป็นผู้สร้างขึ้นมา เช่น การเลือกตั้ง การรัฐประหาร เป็นต้น

นอกจาก Roy Bhaskar แล้วนักคิดคนสำคัญอีกคนหนึ่งของสำนักสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์อีกคน คือ Andrew Collier ซึ่งเขาได้กล่าวถึง ภาวินิยาของสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ หรือเขาเรียกว่า สังคมนิยมเชิงวิพากษ์ (critical realism) ไว้ 5 ประการ (Collier, 2005) ดังนี้ ประการแรก สิ่งแรกที่ควรพิจารณาเกี่ยวกับภาวินิยาของสังคมนิยมเชิงวิพากษ์นั้นคือ แนวคิดของสำนักนี้เป็นการศึกษาว่า มันมีอะไร ซึ่งในที่นี้ มันมีความหมายรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่าง (inclusive) เพราะแม้ว่านักสังคมนิยมส่วนใหญ่เชื่อว่าวัตถุ (material objects) แต่ก็มีบางคนที่ไม่เป็นเช่นนั้น อาทิ Berkeley ซึ่งเขาเชื่อเกี่ยวกับจิตใจ (mind) และความคิด (idea) อย่างไรก็ตามนักสังคมนิยมเชื่อใน วัตถุที่เห็นเป็นรูปธรรมด้วยประสาทสัมผัส (commonsense realism) ไม่ว่าจะเป็น คน สัตว์ โลก หรือต้นไม้ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มียู่จริงและเป็นอิสระจากการรับรู้ของมนุษย์ กล่าวคือ ไม่ใช่เป็นความคิดหรือถูกสร้างขึ้นมาจากาภกรรมของมนุษย์

ประการที่สอง กลไกที่เชื่อว่าเป็นสาเหตุนั้นมองไม่เห็นทั้งทางธรรมชาติและสังคม เว้นแต่ในปัจจุบันใช้เทคโนโลยีช่วยในการศึกษาบางกรณี กล่าวคือ สังคมนิยมเชิงวิพากษ์มองว่าวิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายกลไกที่เป็นสาเหตุได้อย่างครอบคลุมในทุกเหตุการณ์ สิ่งต่างๆ มีพลัง (power) อะไรบางอย่างภายในโครงสร้างของตนเอง ถึงแม้ว่าพลังเหล่านี้ จะไม่ถูกแสดงออกมาให้เห็นก็ตาม ยกตัวอย่างเช่น รถจักรยานยนต์ อาจจะสามารรถวิ่งได้ 100 ไมล์ต่อชั่วโมง ถึงแม้ว่าเราจะไม่เคยใช้งานในลักษณะดังกล่าวมาก่อนก็ตาม หรือ แร่ไนโตรเจนมีผลต่อการบินของนก ถึงแม้ว่านกจะไม่ตกลงมาที่พื้นตามแร่ไนโตรเจนเหมือนกับที่ผู้คนคาดการณ์ไว้ก็ตาม ดังนั้น กลไกที่ถูกซ่อนไว้ พลังที่ยังไม่ถูกนำมาใช้ หรือ ความเป็นไปได้ต่างๆ ที่เรายังไม่ตระหนักว่าจริงนั้นต่างเป็นจริงทั้งสิ้นและส่งผลกระทบบ้าง

ประการที่สาม ความจริงในธรรมชาติเป็นระบบเปิด (open system) ในขณะที่การทดลองต้องทำในระบบปิด (closed system) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีกลไกอีกเป็นจำนวนมาก (plurality of mechanism) ที่มีส่วนร่วมในการกำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ความหลากหลายเหล่านี้ถูกสะท้อนในความหลากหลายของศาสตร์ต่างๆ เราไม่สามารถลดทุกสิ่งในธรรมชาติให้เป็นฟิสิกส์ และไม่ใช่แค่ฟิสิกส์แต่ยังรวมถึงสังคมศาสตร์ ที่มีแนวโน้มที่ใช้คำอธิบายจากศาสตร์อื่นๆ และทำให้ศาสตร์ต่างๆ มีจำนวนมากมาย ซึ่งนักสังคมนิยมแก้ต่างให้กับความคิดนี้ว่าความจริง (reality) มีหลายชั้น และแต่ละระดับมีกฎเป็นของตนเอง ไม่สามารถลดทอนไปสู่ชั้นอื่นได้ อย่างไรก็ตาม ความหลากหลายของกลไกของ Andrew Collier นั้น เน้นการมีส่วนร่วมในการทำให้เกิดปรากฏการณ์ แต่ไม่ได้เน้นการสร้างตัวแบบ (model) เหมือน Bhaskar

ประการที่สี่ คล้ายกับประการที่สาม แต่เน้นที่จิตใจของมนุษย์ไม่สามารถลดทอนให้เป็นเพียงก้อนสมองในสรีรศาสตร์ กล่าวคือ เป็นความรับรู้แบบเปิด และไม่ได้นำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลในการกระทำสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นลักษณะที่ขาดไม่ได้ของ “ตัวแบบที่เปลี่ยนแปลงของกิจกรรมทางสังคม” (transformational model of social activity) ประกอบด้วย 3 ความคิดหลัก คือ 1) สังคม คือผลจากการกระทำของมนุษย์ และ 2) ทุกการกระทำของมนุษย์ บอกเป็นนัยถึงสังคมกับความสัมพันธ์และสถาบันในฐานะของเงื่อนไขความเป็นไปได้ และ 3) การกระทำที่มีเจตจำนงของมนุษย์ (เกิดจากความตั้งใจ) นำไปสู่การผลิตซ้ำในสังคม (โดยมากมักไม่ได้ตั้งใจ) เช่น แรงงานมีความตั้งใจในการทำงาน และรับค่าจ้างกลับบ้าน สิ่งนี้ทำให้เกิดการผลิตซ้ำโดยไม่ได้ตั้งใจกลายเป็นวิถีผลิตในระบบทุนนิยม (mode of production) (Collier, 2005)

ประการสุดท้าย แนวคิดสังคมนิยมเชิงวิพากษ์โต้แย้งแนวคิดที่ว่าความจริง (reality) ทุกสิ่งเป็นเชิงบวก ไม่มีการหายไปที่แท้จริง และไม่มีความจริงเชิงลบ ซึ่ง Bhaskar ได้แย้งว่า การขาดหรือหายไปสิ่งใดสิ่งหนึ่งสามารถส่งผลกระทบได้ และผลกระทบนั้นเป็นความ

จริง อาทิ เงินเบิกเกินบัญชีในธนาคาร หุ่นที่ติดลบ นอกจากนี้ ในธรรมชาติก็มีความจริงเป็น
ลบเช่นกัน อาทิ ความแห้งแล้ง เป็นต้น กล่าวโดยสรุป แนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์นั้น
เสนอว่า ความจริงที่มีอยู่นั้นมีหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ เหตุการณ์ ประสบการณ์ กลไก
ทางธรรมชาติ โครงสร้างทางสังคม ความเป็นไปได้ การขาดหายไป และอื่นๆ อีกมากมาย

1.2 ญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้ของแนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์

ญาณวิทยา (epistemology) หมายถึง ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยบ่อเกิด ลักษณะ
หน้าที่ ประเภท ระเบียบวิธี และความสมเหตุสมผลของความรู้ บางทีใช้คำว่า ทฤษฎีความรู้
(theory of knowledge) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548) กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า ในส่วนของ
ภาววิทยาได้ตอบคำถามว่า “อะไรที่ดำรงอยู่แล้วถูกรับรู้” แล้ว ในส่วนของญาณวิทยา ก็จะ
ตอบคำถามว่า “อะไรคือเงื่อนไขในการได้มาซึ่งความรู้ของสิ่งที่ดำรงอยู่”

ญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้ของแนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ หรืออาจเรียก
ในอีกชื่อหนึ่งคือ แนวคิดสังคมนิยมเชิงวิพากษ์ นั้น เน้นที่การมองย้อนกลับเพื่อหากลไกการ
เกิด หรือ retroduction ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดสำนักปฏิฐานนิยมที่เน้นการทำนาย (predic-
tion) ยกตัวอย่างเช่น ความร้อนทำให้น้ำเดือด หากเป็นสำนักปฏิฐานนิยมจะสนใจเฉพาะ
สิ่งที่เป็สาเหตุที่นำไปสู่ผลเท่านั้น แต่หากเป็นสำนัก สังคมนิยม ให้ความสนใจกระบวนการ
และกลไกการเกิด ในกรณีนี้ สำนักสังคมนิยมเห็นว่า ความร้อนทำให้น้ำเดือดได้อย่างไร การ
อธิบายจึงต้องพิจารณาถึงกลไก และกระบวนการว่าความร้ร้อนส่งผลต่อโมเลกุลเปลี่ยน
สถานะจากของเหลวเป็นก๊าซได้อย่างไรด้วย นั้นหมายถึง สำนักสังคมนิยมเน้นความรู้จากการ
เข้าใจความจริง

อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของ Bhaskar (1986: 68 อ้างโดย อนุสรณ์ ลีมนณี, 2548)
การอธิบายในปรัชญาสังคมนิยมวิทยาศาสตร์โดยทั่วไป อาจแบ่งได้เป็น 2 แบบ แบบแรก คือ
การอธิบายในเชิงทฤษฎี (theoretical explanations) ซึ่งมีลักษณะการอธิบายแบบพิจารณา
ย้อนไปสู่ต้นตอและเทียบเคียง (analogical-retroductive) และแบบที่สอง คือ การอธิบาย
ในทางปฏิบัติ (practical explanation) ซึ่งมีลักษณะการอธิบายแบบพิจารณาย้อนกลับป
สู่ต้นตอและแยกองค์ประกอบ (decompository-retroductive)

ในส่วนขอวิธีการแรก คือ วิธีการอธิบายในเชิงทฤษฎี จะเริ่มต้นจากการพรรณนา
(description) เพื่อให้เห็นว่าพฤติกรรมที่ศึกษานั้นจะเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของทฤษฎี หลัง
จากนั้นจะเป็นการพยายามย้อนไปดูสิ่งที่น่าจะเป็นสาเหตุของพฤติกรรม (retroduction) โดย
วิธีการเทียบเคียงกับปรากฏการณ์ที่รู้จักกันอยู่แล้วเพื่อหาทางอธิบายพฤติกรรมดังกล่าว
ในขั้นต่อมา เป็นการพิจารณาแนวการอธิบายต่างๆ อย่างละเอียด และกำจัดการอธิบายที่
ใช้ไม่ได้ออกไป และในขั้นตอนสุดท้ายเป็นการระบุให้เห็นกลไกที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมนั้น
โดยอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ค้นพบเป็นที่ยืนยัน

ในส่วนวิธีการที่สอง คือ วิธีการอธิบายในเชิงปฏิบัติ นั้น จะเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรม จะเริ่มจากการแยกแยะองค์ประกอบของเหตุการณ์ที่ซับซ้อนหรือสถานการณ์นั้นให้ชัดเจน (resolution) แล้วพรรณนาให้เห็นองค์ประกอบเหล่านั้นตามแนวคิดทฤษฎีอีกครั้ง (redescription) จากนั้นย้อนพิจารณาสิ่งที่น่าจะเป็นที่มาขององค์ประกอบดังกล่าว โดยอาศัยกฎเกณฑ์ของทฤษฎีที่พิสูจน์แล้วหรือหลักทฤษฎีเกี่ยวกับแนวโน้มของปรากฏการณ์ลักษณะนี้ และจะสิ้นสุดลงด้วยการจัดคำอธิบายสาเหตุในแง่อื่นที่เห็นว่าใช้ไม่ได้ออกไป

นอกจากนี้ Blaikie (2007) ยังได้สรุปแนวทางของวิธีการย้อนกลับ (retroduction) ไว้ดังนี้

1. นักวิทยาศาสตร์ต้องพยายามค้นหาโครงสร้าง (structure) และกลไก (mechanism) ที่เหมาะสมเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่สังเกต และความสม่ำเสมอ (regularities) ของการเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าว
2. เนื่องจากโครงสร้างและกลไกนั้นไม่สามารถสังเกตได้ เราจึงต้องสร้างตัวแบบ (model) ของโครงสร้างและกลไกดังกล่าวขึ้นมาก่อนเป็นลำดับแรก
3. ถ้าตัวแบบที่ถูกสร้างขึ้นมาถูกต้อง ก็จะสามารถอธิบายโครงสร้างและกลไกที่บอกถึงความสัมพันธ์เหตุไปสู่วิธีการของปรากฏการณ์นั้น
4. จากนั้นเราก็ทำการทดสอบตัวแบบที่เป็นสมมติฐานบรรยาย (description) ภาวะที่ดำรงอยู่และความสัมพันธ์ โดยการทดสอบดังกล่าวควรทดสอบให้เห็นเป็นรูปธรรม
5. ถ้าผลการทดสอบสำเร็จ ก็จะเป็นการแสดงให้เห็นถึงเหตุผลที่ดีให้เชื่อถึงการมีอยู่/ดำรงอยู่ของโครงสร้างและกลไกนี้
6. เป็นไปได้ว่าโครงสร้างและกลไกดังกล่าวอาจได้รับการยืนยันทางตรง โดยการพัฒนาและใช้เครื่องมือที่เหมาะสม
7. จากนั้นดำเนินการซ้ำในกระบวนการของการสร้างตัวแบบทั้งหมด เพื่ออธิบายโครงสร้างและกลไกที่ถูกค้นพบแล้ว (Harre, 1961; Keat and Urry, 1975:35 อ้างใน Blaikie, 2007)

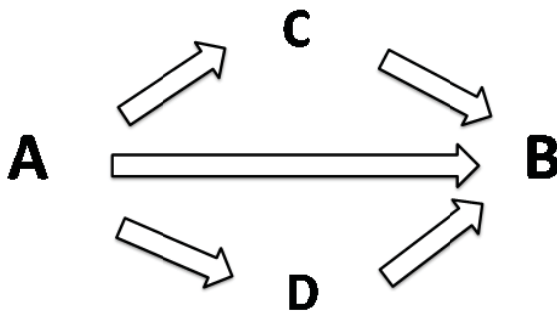
อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นการอธิบายในแง่ใดก็ตาม ในภาพรวมแล้ว กระบวนการอธิบายปรากฏการณ์ตามแนวสัจนิยมนี้จะประกอบด้วย 3 ขั้นตอนพื้นฐานเท่านั้น (Out-hwaite, 1987 อ้างโดย อนุสรณ์ ลิ้มมณี, 2548) ดังนี้ ขั้นตอนแรก คือ การเสนอแนวคิดทางทฤษฎีซึ่งชี้ให้เห็นกลไกที่เชื่อมโยงเหตุไปสู่วิธีการ ขั้นตอนที่สอง คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานมาพิสูจน์ให้เห็นว่ากลไกนั้นมียุทธวิธีจริงตามที่ทฤษฎีระบุไว้หรือไม่ โดยทฤษฎีจะเป็นตัววางแนวทางการเก็บข้อมูลและลักษณะของข้อมูลที่จะมาพิสูจน์ และขั้นตอนสุดท้ายคือการกำจัดทฤษฎีที่เป็นตัวเลือกในการอธิบายอื่นๆ ออกไป เมื่อเห็นว่า ทฤษฎีที่ใช้อยู่นั้น

สามารถระบุถึงกลไกที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยมีเหตุผลที่เชื่อได้ว่ากลไกนั้นมียุ่จริง และไม่มีทฤษฎีอื่นอธิบายได้ดีเท่ากับทฤษฎีนั้น

1.3 วิธีวิทยาของแนวคิดสำนักสังคมนิยม

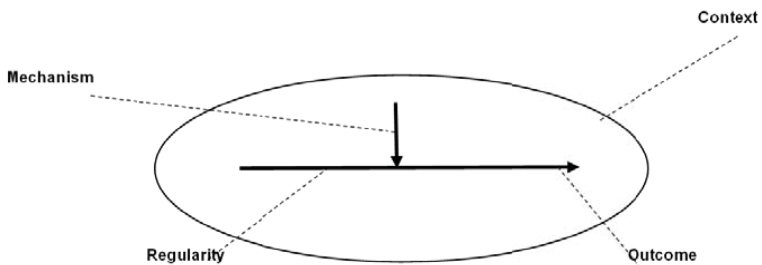
วิธีวิทยา (methodology) หมายถึง การวิเคราะห์และการจัดระบบหลักการและกระบวนการในการแสวงหาความจริงของศาสตร์ต่างๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548: 64) หรืออีกความหมายหนึ่งในที่นี้ วิธีวิทยา หมายถึง หลักการหรือลักษณะของวิธีการที่ใช้ในการได้มาซึ่งความรู้ ซึ่งวิธีวิทยานี้จะมีความเกี่ยวข้องกับการออกแบบงานวิจัย การเลือกใช้เครื่องมือและเทคนิคต่าง ๆ ในการวิจัยหรือได้มาซึ่งความรู้

วิธีวิทยาของแนวคิดสังคมนิยมเชิงวิพากษ์ คือ ความพยายามที่จะสร้างตัวแบบ (model) ขึ้นมา มองปรากฏการณ์แบบความสัมพันธ์ระหว่างเหตุไปสู่อุผล (causal explanation) พยายามพิสูจน์ตัวแบบนั้น และหากพิสูจน์แล้วเป็นจริงเช่นนั้น ก็จะสามารถหากฎ (law) ได้ โดยตัวแบบที่คิดขึ้นมักจะเกิดจากการเทียบเคียงสิ่งที่มีอยู่ สมมติว่าสิ่งที่จะศึกษานั้นคล้ายกับสิ่งใดที่มีอยู่จริง ซึ่งหากตัวแบบนั้นอธิบายได้ แสดงว่าตัวแบบนั้นสามารถใช้ได้จริง และหากตัวแบบนั้นใช้ไม่ได้ก็ต้องสร้างตัวแบบโดยการเทียบเคียงสิ่งใหม่ ตามแผนภาพที่ 1 มีทั้งความสัมพันธ์ทางตรง (direct relationships) และความสัมพันธ์ทางอ้อม (indirect relationships)

ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของสาเหตุและผลลัพธ์

ดังนั้น วิธีวิทยาในการได้มาซึ่งความรู้ซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะของญาณวิทยา ดังกล่าวก็คือ วิธีการที่สามารถที่จะค้นพบและพิสูจน์ถึงการมีอยู่ของกลไก (mechanism) ที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลดังกล่าว ซึ่งเรียกว่าวิธีการอธิบายแบบย้อนกลับ (retroductive) ดังแผนภาพที่ 2 แสดงตัวแบบการอธิบาย (explanatory model) (Blaikie, 2010)

ภาพที่ 2 ตัวแบบการอธิบาย
ที่มา : Pawson and Tilley, 1997 อ้างโดย Blaikie, 2010

2. ข้อจำกัดของแนวคิดสังนียมทางวิทยาศาสตร์

แม้ว่าแนวคิดของสำนักสังนียมจะมีความเหมาะสมในการนำมาใช้อธิบายทางสังคมศาสตร์ แต่ก็มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ อาทิ กรณีของ Bhaskar ข้อจำกัดที่สำคัญคือ ความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริงทางสังคม (social fact) และข้อเท็จจริงทางธรรมชาติ (natural fact) เพราะสำหรับ Bhaskar แล้วแนวคิดแบบสังนียมจะนำมาใช้ไม่ได้หากไม่มีวัตถุ สสาร สิ่งที่ต้องการได้ หรือ intransitive object และถ้าไม่มีกลไกที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เหตุไปสู่อุผลได้ สิ่งจึงเป็นความยากสำหรับสายสังคมศาสตร์ที่การกระทำทางสังคม (social action) หรือโครงสร้างทางสังคม ขึ้นกับความคิดของมนุษย์ (concept dependent) ซึ่งไม่มีลักษณะเป็น intransitive object ประกอบกับการแยกความจริงเป็นโดเมนต่างๆ ก็มีปัญหา และบางอย่างก็ไม่สามารถบอกได้ว่ามีจริงหรือไม่ เช่น งานของฟรอยด์ ที่กล่าวถึงปมต่างๆ ที่มีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งไม่สามารถพิสูจน์เชิงประจักษ์ได้ว่ามีจริงหรือไม่

นอกจากนี้ ในกรณีของ Collier ซึ่งให้ความสำคัญกับแนวโน้ม (tendency) ก็ไม่สามารถบอกได้ว่าจะเกิดขึ้นจริงหรือไม่ เช่น งานของคาร์ล มาร์กซ เรื่องความขัดแย้งระหว่าง

ชนชั้น ซึ่งก็ไม่เกิดขึ้นจริง รวมถึง สิ่งที่ศึกษาบางครั้งเป็น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ (interaction) เช่น การปฏิวัติอุตสาหกรรม สงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ภาวะเศรษฐกิจถดถอย ซึ่งบางครั้งทุกฝ่ายไม่ต้องการให้เกิดขึ้น และไม่สามารถระบุได้ว่าเป็น intransitive อย่างสมบูรณ์ หรือ transitive อย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ ความจริงที่เกิดขึ้นมันมิได้เป็นสิ่งที่ขึ้นกับความต้องการของมนุษย์เพียงอย่างเดียว และบางครั้งไม่ได้เป็นอิสระจากผู้สังเกตการณ์ หลายกรณีที่เกิดขึ้น ก็นำไปสู่การตีความที่แตกต่างกัน ฉะนั้น ปัญหาการตีความปรากฏการณ์ หรือสถานการณ์ทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่ให้สังคมศาสตร์แตกต่างจากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่ไม่ต้องตีความ และหากเป็นวิทยาศาสตร์ หากสามารถพิสูจน์ให้สิ้นกระแสความได้ ก็จะได้รับการยอมรับ

3. การวิเคราะห์ทฤษฎีทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คือ ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ (Neo-realism) ของเคนเนธ วอลซ์ ผ่านวิธีวิทยาการพิจารณาแบบย้อนกลับของแนวคิดสัจนิยมทางวิทยาศาสตร์

หลังจากแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่สำคัญของทฤษฎีสัจนิยมใหม่ (neo-realism) ของ Waltz ในส่วนแรกแล้ว ส่วนที่สองจะเป็นการนำแนวคิดทางปรัชญาสังคมศาสตร์ ซึ่งก็คือแนวคิดทางด้านภววิทยา (ontology or theory of being) ญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้ (epistemology or theory of knowledge) และวิธีวิทยา (methodology) มาวิเคราะห์ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ (neo-realism) ของ Waltz ตามลำดับ ดังนี้

3.1 ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ของ Kenneth Waltz

Neo-realism เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากทฤษฎี Realism แต่ทำให้เป็นระบบมากขึ้น และพยายามแก้ไขจุดอ่อนของ Classical Realism เน้นการวิเคราะห์ระบบระหว่างประเทศ จากการปฏิสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง และการพิจารณาหน่วยในโครงสร้างที่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (interacting unit) โดยที่รัฐเป็นหน่วยที่สำคัญที่สุด โดย นักทฤษฎีคนสำคัญของ Neo-realism คือ Kenneth N. Waltz ในงานของเขา **Theory of International Politics** ปี ค.ศ. 1979 ซึ่ง Waltz เสนอว่า โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ หลักการในการจัดระเบียบ (Ordering Principle) การแบ่งงานของกันทำ (Differentiation of Functions) และการกระจายขีดความสามารถระหว่างหน่วย (Distribution of Capabilities)

จากการองค์ประกอบของโครงสร้างระบบระหว่างประเทศข้างต้น สามารถวิเคราะห์ระบบระหว่างประเทศนับตั้งแต่การเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่ได้ว่า โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศมีการจัดระเบียบแบบอนาธิปไตย แต่ละหน่วยเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน ไม่มีอำนาจศูนย์กลาง และแต่ละหน่วยต้อง Self-help นอกจากนี้ ในระบบระหว่างประเทศไม่มีการแบ่งหน้าที่ระหว่างหน่วยในระบบ รัฐแต่ละรัฐต้องทำทุกเรื่องด้วยตนเอง เช่น ต้องมีกองทัพเป็น

ของตัวเอง ต้องทำหน้าที่ด้านการศึกษา สาธารณสุขให้กับคนในรัฐเอง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้ทุกรัฐจะต้องทำทุกอย่างด้วยตนเอง แต่เนื่องจากทรัพยากรภายในรัฐของแต่ละรัฐมีไม่เท่ากัน ทำให้ความสามารถของแต่ละรัฐในการทำหน้าที่ดังกล่าวแตกต่างกัน นำมาสู่การกระจายขีดความสามารถในระบบไม่เท่ากันด้วย ท้ายที่สุด จึงนำมาสู่แบบแผนระบบระหว่างประเทศ (pattern of behavior) คือ ระบบหลายขั้วอำนาจ (multipolar) ระบบสองขั้วอำนาจ (bipolar) และระบบขั้วอำนาจเดียว (unipolar) ฉะนั้น Neo-realism จึงให้ความสำคัญกับโครงสร้างอำนาจโดยพิจารณาจากการกระจายอำนาจที่เป็นอยู่ในระบบระหว่างประเทศ (Waltz, 1979)

กล่าวโดยสรุป จากมุมมองมุมมองของทฤษฎี Neo-Realism เมื่อระบบระหว่างประเทศ ปรารถนาจากอำนาจศูนย์กลาง ทำให้รัฐอธิปไตยในระบบระหว่างประเทศต้องรับผิดชอบตนเอง ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบที่ไม่มีเปลี่ยนแปลง ทำให้ประเด็นสำคัญนั้นอยู่ที่องค์ประกอบที่สามก็คือ ขีดความสามารถของรัฐ ที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ โดยการเปลี่ยนแปลงขีดความสามารถของรัฐหนึ่ง ๆ จะสามารถส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ เช่น การเปลี่ยนแปลงจากระบบหลายขั้วอำนาจ มาสู่ระบบสองขั้วอำนาจ ในช่วงสงครามเย็น หรือการเปลี่ยนแปลงจากระบบสองขั้วอำนาจมาสู่ระบบขั้วอำนาจเดียวในปัจจุบัน ล้วนส่งผลสำคัญต่อการแสดงพฤติกรรมของรัฐต่าง ๆ ในระบบระหว่างประเทศทั้งสิ้น

3.2 ภาววิทยาของทฤษฎีสัจนิยมใหม่ (neo-realism) ของ Waltz

เนื่องจากทฤษฎีสัจนิยมใหม่ของ Waltz นั้น เป็นทฤษฎีที่มุ่งอธิบายระบบระหว่างประเทศ (international system) ซึ่งประกอบด้วยหน่วยที่มีปฏิสัมพันธ์กัน (interacting units) ซึ่งก็คือ รัฐ และโครงสร้าง (structure) ในระบบระหว่างประเทศ (Waltz, 1979) ดังนั้น ภาววิทยาหรือฐานคติที่ว่าด้วยความเป็นจริงของแบบแผนพฤติกรรมของรัฐในระบบระหว่างประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือฐานคติที่ว่าด้วยความเป็นจริงว่าแบบแผนพฤติกรรมของรัฐในระบบระหว่างประเทศเกิดขึ้นมาอย่างไร มีคุณลักษณะอย่างไร และมีการดำเนินไป หรือเปลี่ยนแปลงอย่างไร โดยจากที่นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาเห็นว่า ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ของ Waltz มีภาววิทยาว่าด้วยความเป็นจริงอยู่ 3 ประการหลัก ๆ ด้วยกัน ดังนี้

1. การมีฐานคติต่อความเป็นจริงของโครงสร้างที่กำหนดแบบแผนพฤติกรรมของรัฐในระบบระหว่างประเทศ

การจัดสรร / การกระจายขีดความสามารถ (distribution of capabilities) ระหว่างรัฐในระบบระหว่างประเทศ ทำให้เกิดโครงสร้างที่ Waltz เรียกว่า เป็นตัว “มีอิทธิพลและผลักดัน” (shape and shove) แบบแผนของพฤติกรรม (pattern of behavior) ของรัฐใน

ระบบระหว่างประเทศ (Waltz, 1986 อ้างโดย ศุภมิตร ปิติพัฒน์, 2549) ทำให้เกิดโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศแบบต่างๆ คือ ระบบหลายขั้วอำนาจ (multipolar) ระบบสองขั้วอำนาจ (bipolar) และระบบขั้วอำนาจเดี่ยว (unipolar) ฉะนั้น ทฤษฎีสัจนิยมใหม่จึงให้ความสำคัญกับโครงสร้างอำนาจโดยพิจารณาจาก ซึ่งระบบระหว่างประเทศที่แตกต่างกันก็จะคาดการณ์แบบแผนพฤติกรรมของรัฐที่แตกต่างกันออกไป

2. การมีฐานคติต่อความเป็นจริงของลักษณะของแบบแผนพฤติกรรมของรัฐที่เกิดขึ้นสม่าเสมอ นั่นคือ การถ่วงดุลอำนาจ (balance of power) ระหว่างรัฐต่าง ๆ ในระบบระหว่างประเทศ

ลักษณะและพลวัตของพฤติกรรมการถ่วงดุลอำนาจนี้ แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การถ่วงดุล/สร้างดุลจากภายใน (internal balance) เช่น การเสริมสร้างขีดความสามารถทางเศรษฐกิจ พัฒนาอาวุธยุทโธปกรณ์ทางการทหาร การสร้างความแข็งแกร่งด้านการทหาร การวางยุทธศาสตร์ที่ชาญฉลาด เป็นต้น และการถ่วงดุล/สร้างดุลจากภายนอก (external balance) ได้แก่ การแสวงหาพันธมิตร และการทำให้ฝ่ายตรงข้ามอ่อนแอด้วยวิธีการใดๆ ก็ตาม ซึ่งพฤติกรรมการถ่วงดุลอำนาจจะหว่างกันของรัฐนี้ ตลอดจนผลลัพธ์ที่พฤติกรรมนี้ก่อให้เกิดขึ้น คือ เสถียรภาพของระบบ หรือ ความเสี่ยงต่อการเกิดสงครามครั้งใหญ่ในระบบ จะแตกต่างกันออกไปในแต่ละระบบ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับรูปแบบของโครงสร้างของระบบนั้นๆ โดยเฉพาะการจัดสรร / การกระจายขีดความสามารถของรัฐในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งดูได้จากจำนวนรัฐที่เป็นมหาอำนาจ และการแบ่งกลุ่มระหว่างรัฐเหล่านี้ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว (ศุภมิตร ปิติพัฒน์, 2549)

3. การมีฐานคติต่อแบบแผนพฤติกรรมของรัฐและโครงสร้างในระบบระหว่างประเทศในฐานะที่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริงตามทฤษฎาแบบสัจนิยม (realism)

ฐานคติหรือทฤษฎาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของทฤษฎีสัจนิยมใหม่ (neo-realism) ของ Waltz คือ การมองโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศในฐานะที่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริงแบบสัจนิยม กล่าวคือ ในทางสังคมศาสตร์ในปัจจุบันไม่ได้ถูกรอบำโดยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ (neo-realism) ของ Waltz นั้นเข้าข่ายในกลุ่มของทฤษฎาแบบ foundationalism / objectivism / realism โดยกลุ่มนี้จะมีมุมมองต่อการดำรงอยู่ของปรากฏการณ์ หรือความเป็นจริงทางสังคมว่าดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระนอกเหนือไปจากการรับรู้หรือตัวมนุษย์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นทฤษฎาประเภทยอมรับรากฐาน (foundationalism) (Marsh and Furlong, 2010)

จากลักษณะของทฤษฎาข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำมาวิเคราะห์ทฤษฎาของทฤษฎีสัจนิยมใหม่ (neo-realism) ได้ดังนี้ เมื่อลักษณะสำคัญของทฤษฎาแบบสัจนิยม คือ ความเป็นจริงนั้นมียุติธรรมโดยที่ไม่จำเป็นต้องสังเกตด้วยประสาทสัมผัส แม้ว่าเนื้อหาของทฤษฎี

สังคมนิยมใหม่จะมีได้แบ่งเนื้อหาตามโดเมนความจริงของ Roy Bhaskar คือ โดเมนของ empirical , actual และ real แต่หากพิจารณาตามบริบททางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศผ่านการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ จะพบว่าสามารถอธิบายแบบแผนพฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ของรัฐต่าง ๆ ได้จากประสบการณ์ (experience) เหตุการณ์ (event) ที่เกิดขึ้นจริงในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ในส่วนหนึ่ง ในขณะที่กลไกที่เชื่อมโยงเหตุผลซึ่งในที่นี้คือ รูปแบบของโครงสร้างระหว่างประเทศนั้น Waltz เสนอว่ากลไกดังกล่าวที่ “ทำให้ระบบระหว่างประเทศสามารถส่งอิทธิพลไปยังหน่วย คือรัฐได้ คือ การคัดเลือกโดยธรรมชาติ กลไกนี้ทำงานโดยธรรมชาติของระบบจะคัดหน่วยที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของการแข่งขันในระบบที่มีทรัพยากรจำกัดได้ออกไป” (ศุภมิตร บิดิพัฒน์, 2550) ฉะนั้น แบบแผนพฤติกรรม / ปฏิสัมพันธ์ของรัฐ และรูปแบบของโครงสร้างระหว่างประเทศจึงถือว่าเป็นความจริง และดำรงอยู่จริงโดยไม่จำเป็นต้องสังเกตเห็นจากประสาทสัมผัส และอนุมานได้ว่าทฤษฎีของ ทฤษฎีสังคมนิยมใหม่ (neo-realism) ของ Waltz คือทฤษฎีของปรัชญาสังคมศาสตร์ แบบสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ (scientific realism)

3.3 ญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้ของทฤษฎีสังคมนิยมใหม่

จากทฤษฎีข้างต้นของทฤษฎีสังคมนิยมใหม่ของ Waltz ที่ถือว่าปรากฏการณ์หรือความเป็นจริง โดยเฉพาะความเป็นจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมของรัฐนั้นเป็นสิ่งที่เกิดมาจากความสัมพันธ์แบบที่เรียกว่า “แบบแผนพฤติกรรมของรัฐในระบบระหว่างประเทศ” และ “การถ่วงดุลอำนาจระหว่างรัฐต่าง ๆ ในระบบระหว่างประเทศ” ดังนั้น สิ่งที่ถือว่าเป็นความรู้ของทฤษฎีสังคมนิยมใหม่ ก็คือ ความรู้ที่เกี่ยวกับแบบแผนพฤติกรรมของรัฐในระบบระหว่างประเทศดังกล่าว

โดยลักษณะของญาณวิทยาแบบสำนักสังคมนิยมนั้น สิ่งที่ถูกถือว่าเป็นความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ศึกษาหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ นั้น จะต้องเป็นการได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับโครงสร้าง (Structure) และกลไกต่าง ๆ (Mechanism) ที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์นั้นขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล (causal explanation) โดยชี้ให้เห็นถึงกลไกที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ดังกล่าว (อนุสรณ์ ลิ้มมณี, 2542; อนุสรณ์ ลิ้มมณี, 2548) ซึ่งถ้าหากพิจารณาจากทฤษฎีสังคมนิยมใหม่ ที่มีเป้าหมายในการอธิบายแบบแผนพฤติกรรมของรัฐต่าง ๆ เป็นตัวแปรตามหรือเป็นผลลัพธ์ (Dependent Variable or Effect) และโครงสร้างระบบระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นระบบระหว่างประเทศหลายขั้วอำนาจ (multipolar) แบบสองขั้วอำนาจ (bipolar) หรือ แบบขั้วอำนาจเดียว (unipolar) ซึ่งรูปแบบโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศเหล่านี้เหล่านี้ล้วนเป็นตัวแปรต้นหรือเป็นสาเหตุ (Independent Variable or Cause) และรูปแบบการอธิบาย ก็คือ การอธิบายถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของตัวแปรที่กล่าวมานั้น ส่งผลต่อพฤติกรรมของรัฐในระบบระหว่างประเทศอย่างไร

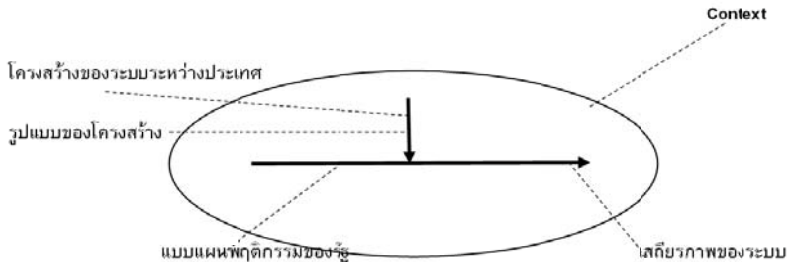
และจากลักษณะของทฤษฎีที่ส่งผลต่อญาณวิทยาโดยตรงข้างต้นนั้น ในแง่ของการได้มาซึ่งความรู้และลักษณะความรู้นั้น ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ของ Waltz จากงานที่ถือเป็นตำราหลักของทฤษฎีนี้คือ **Theory of International Politics** (1979) จึงมีญาณวิทยาที่สอดคล้องกับลักษณะทฤษฎีดังกล่าว ซึ่งก็คือญาณวิทยาแบบสัจนิยมทางวิทยาศาสตร์ (scientific realism) แม้ว่าแท้จริง Waltz มีความพยายามที่จะสร้างทฤษฎีที่เป็นวิทยาศาสตร์ (positivist mode) (Griffiths, 2003) แต่ผู้ศึกษาเห็นว่างานของ Waltz เข้าข่ายสัจนิยมทางวิทยาศาสตร์ (scientific realism) เนื่องด้วยทฤษฎีของ Waltz พิจารณาความสัมพันธ์เชิงเหตุไปสู่อุบัติ (causal-relationship) และสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้

3.4 วิธีวิทยาของทฤษฎีสัจนิยมใหม่

สืบเนื่องมาจากทฤษฎี และโดยเฉพาะญาณวิทยาของทฤษฎีสัจนิยมใหม่ที่มีลักษณะคล้ายคลึงหรือเข้ากันได้กับญาณวิทยาแบบสัจนิยมเชิงวิพากษ์ (Critical Realism) ที่ถือว่าความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคม คือ ความรู้เกี่ยวกับการอธิบายถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุไปสู่อุบัติ (causal-relationship) โดยการชี้ให้เห็นโครงสร้าง (Structure) หรือกลไก (Mechanism) ที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลดังกล่าว (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2542) ดังนั้น วิธีวิทยาในการได้มาซึ่งความรู้ซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะของญาณวิทยาดังกล่าวก็คือ วิธีการที่สามารถที่จะค้นพบและพิสูจน์ถึงการมีอยู่ของกลไก (Mechanism) ที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลดังกล่าว ซึ่งเรียกว่าวิธีการอธิบายแบบย้อนกลับ (Retrospective) ตามตัวแบบการอธิบาย (explanatory model) (Blaikie, 2010) ซึ่งเป็นวิธีการในการแสวงหาความรู้แบบ สัจนิยมนั้นจะประกอบไปด้วยขั้นตอน 3 ขั้นตอน (Outhwaite, 1987 อ้างโดย อนุสรณ์ ลิมมณี, 2542) โดยจะเริ่มจากการเสนอกรอบแนวคิดทฤษฎีเพื่อชี้ให้เห็นกลไก (Mechanism) ในแผนภาพ 1 ที่เชื่อมโยงเหตุไปสู่อุบัติ จากนั้นจะเป็นขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานมาพิสูจน์ว่ากลไกนั้นเมื่ออยู่จริงตามทฤษฎีที่ระบุไว้ โดยในทางปฏิบัติ ทฤษฎีจะเป็นตัววางแนวทางการหาข้อมูลและลักษณะของข้อมูลที่ใช้ในการพิสูจน์ และขั้นตอนสุดท้ายคือการกำจัดทฤษฎีที่เป็นตัวเลือกอื่นในการอธิบายออกไป เมื่อเห็นว่าทฤษฎีที่ใช้อยู่ไม่มีทฤษฎีอื่นอธิบายได้ดีเท่ากับทฤษฎีนั้น

หากพิจารณาจากทฤษฎีของทฤษฎีสัจนิยมใหม่ที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ของ Waltz นั้นมีฐานคติต่อแบบแผนพฤติกรรมของรัฐต่างๆ เป็นตัวแปรตามหรือเป็นผลลัพธ์ (Dependent Variable or Effect) นั่นคือ พฤติกรรมการถ่วงดุลอำนาจของรัฐในระบบระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นเสมอ (regularity) ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามตัวแปรต้นหรือเป็นสาเหตุ (Independent Variable or Cause) คือ โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ ส่วนกลไก (mechanism) ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของแบบแผนระหว่าง

ประเทศไปสู่ผลคือพฤติกรรมของรัฐนั้นก็คือ รูปแบบของแบบแผนระบบระหว่างประเทศ ที่มีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างระบบระหว่างประเทศหลายขั้วอำนาจ (multipolar) แบบสองขั้วอำนาจ (bipolar) หรือ แบบขั้วอำนาจเดียว (unipolar) โดยดัดแปลงภาพที่ 3 ซึ่งแสดงตัวแบบการอธิบายทฤษฎีสัจนิยมใหม่ของ Waltz

ภาพที่ 3 ตัวแบบการอธิบายทฤษฎีสัจนิยมใหม่ของ Waltz

ดังนั้น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับทฤษฎีสัจนิยมใหม่ (neo-realism) ของ Waltz และวิธีการอธิบายหรือวิธีการแสวงหาความรู้ของทฤษฎีดังกล่าวแล้ว ผู้ศึกษาพบว่า ทฤษฎีสัจนิยมใหม่นั้นมีวิธีวิทยาที่คล้ายคลึงหรือเข้ากันได้กับการอธิบายแบบย้อนกลับ (Retroductive) ซึ่งถึงแม้ตัวทฤษฎีหรือผู้ที่ใช้กรอบทฤษฎีในการอธิบายปรากฏการณ์จะไม่ได้กล่าวไว้อย่างที่อธิบายจากตัวแบบนี้ตรงๆ เช่นนั้นก็ตาม

4. บทสรุป

ข้อสรุปในการวิเคราะห์วัตถุประสงค์ของบทความ มีดังนี้

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางด้านทฤษฎี ญาณวิทยา และวิธีวิทยาของแนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์

จากการศึกษาแนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า แนวคิดสังคมนิยมเชิงวิพากษ์ในฐานะปรัชญาสังคมศาสตร์ พบว่า แนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์มีทฤษฎีแบบยอมรับรากฐาน เชื่อว่าสิ่งต่างๆ ที่เป็นเป้าหมายในการแสวงหาความรู้เป็นสิ่งที่มิอยู่ในธรรมชาติ อาจมองเห็น สัมผัสได้หรือไม่ได้ก็ได้ แต่เชื่อได้ว่ามีอยู่จริง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความจริงนั้นมีอยู่แม้ว่าจะไม่ถูกรับรู้ก็ตาม ดังนั้น ความจริงส่วนใหญ่จึงมองไม่เห็นด้วยประสาทสัมผัส ในขณะที่ญาณวิทยา หรือทฤษฎีความรู้ของแนวคิดสังคมนิยมทาง

วิทยาศาสตร์ เน้นที่การมองย้อนกลับเพื่อหากลไกการเกิด ซึ่งเป็นในลักษณะการพิจารณาย้อนกลับ (retroduction) เพื่อชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เป็นสาเหตุกับปรากฏการณ์ที่เป็นผลตามมา และเชื่อมโยงไปยังวิธีวิทยาของแนวคิดสังคมนิยมจึงเป็นการสร้างตัวแบบ (model) เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ โดยเริ่มจากการเสนอแนวคิดทางทฤษฎีที่ชี้ให้เห็นกลไกเชื่อมโยงเหตุไปสู่อุผล และเก็บรวบรวมข้อมูลมาเป็นหลักฐานพิสูจน์ว่าโครงสร้างและกลไกนั้นมียุ่จริงตามที่ระบุไว้ในทฤษฎีหรือไม่ โดยนักวิจัยจะยอมรับทฤษฎีหรือตัวแบบที่อธิบายให้โครงสร้างและกลไกได้ชัดเจนและสะท้อนความจริงมากที่สุด

2. เพื่อวิเคราะห์ทฤษฎีทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คือ ทฤษฎีสังคมนิยมใหม่ (Neo-realism) ของ Kenneth N. Waltz ผ่านกรอบทฤษฎีการพิจารณาแบบย้อนกลับของแนวคิดสังคมนิยมทางวิทยาศาสตร์

ทฤษฎีสังคมนิยมใหม่ (neo-realism) ของ Waltz ทฤษฎีของทฤษฎีสังคมนิยมใหม่ (neo-realism) คือ การมีชุดฐานคติต่อความเป็นจริง (reality) เกี่ยวกับ “โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ” ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างระบบระหว่างประเทศแบบหลายขั้วอำนาจ สองขั้วอำนาจ และขั้วอำนาจเดียว โครงสร้างเหล่านี้ล้วนกำหนดแบบแผนพฤติกรรมของรัฐในระบบระหว่างประเทศ ส่งผลให้เกิดลักษณะของแบบแผนพฤติกรรมของรัฐที่เกิดขึ้นเสมอ นั่นคือ การถ่วงดุลอำนาจ (balance of power) ระหว่างรัฐต่างๆ ในระบบระหว่างประเทศ และเมื่อนำทฤษฎีของแนวคิดสังคมนิยมเชิงวิพากษ์ คือ การพิจารณาย้อนกลับ สามารถชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เป็นสาเหตุ และปรากฏการณ์ที่เป็นผลตามมา นั่นคือ ทฤษฎีสังคมนิยมใหม่ของ Waltz นั้นมีฐานคติต่อแบบแผนพฤติกรรมของรัฐต่างๆ เป็นตัวแปรตามหรือเป็นผลลัพธ์ (Dependent Variable or Effect) นั่นคือ พฤติกรรมการถ่วงดุลอำนาจของรัฐในระบบระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นเสมอ (regularity) ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามตัวแปรต้นหรือเป็นสาเหตุ (Independent Variable or Cause) คือ โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ ส่วนกลไก (mechanism) ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของแบบแผนระบบระหว่างประเทศไปสู่อุผลคือพฤติกรรมของรัฐนั่นก็คือ รูปแบบของแบบแผนระบบระหว่างประเทศ ที่มีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างระบบระหว่างประเทศหลายขั้วอำนาจ (multipolar) แบบสองขั้วอำนาจ (bipolar) หรือ แบบขั้วอำนาจเดียว (unipolar) ซึ่งสามารถเขียนเป็นตัวแบบการอธิบายทฤษฎีสังคมนิยมใหม่ของ Waltz ดังภาพที่ 3

บรรณานุกรม

- โคริน เพ็ญเกษม. 2548. แนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นรุทธิ์ เจริญศรี. 2556. ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. เชียงใหม่:
บีบี๊ก ก๊อปปี้ปรีนซ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2548. พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย
ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน
- ศุภมิตร ปิติพัฒน์. 2549. “ดุลแห่งอำนาจในการเมืองระหว่างประเทศ”. เอกสารประกอบ
คำสอน รายวิชาการเมืองระหว่างประเทศภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ
หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
ประจำภาคต้น ปีการศึกษา 2549. (เอกสารอัดสำเนา)
- ศุภมิตร ปิติพัฒน์. 2550. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: พัฒนาการและความก้าวหน้า
ขององค์ความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ลักษณะวัต ปลายรัตน์. 2553. ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้). ภาควิชาปรัชญา
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อนุสรณ์ ลิ้มมณี. 2542. การอธิบายกับการวิเคราะห์ทางการเมือง: ข้อพิจารณา
เบื้องต้นในเชิงปรัชญาสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: โครงการผลิตตำราและเอกสาร
การสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุสรณ์ ลิ้มมณี. 2548. เอกสารการสอนชุดวิชา หลักและวิธีวิเคราะห์ทางการเมือง
สมัยใหม่. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช.
- Bhaskar, Roy. 1998. **Critical Realism: Essential Readings**. New York: Routledge.
- Blaikie, Norman. 2007. **Approaches to Social Enquiry**. 2nd edition. Cambridge:
Malden.
- Blaikie, Norman. 2010. **Designing Social Research: The Logic of Anticipation**.
Cambridge, Malden: Polity Press.
- Collier, Andrew. 2005. “Philosophy and critical realism.” In **The Politics of Method in
the Human Sciences: Positivism and Its Epistemological Others**. George
Steinmetz, editor. Durham: Duke University Press.
- Delanty, Gerard. 2005. **Concepts in the Social Sciences**. Maidenhead:
Open University Press.
- Griffiths, Martin. 2003. **Fifty Key Thinkers in International Relations**. New York:
Routledge.

- Hay, Colin. 2006. "Political ontology." In **The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis**. Robert E. Goodin and Charles Tilly, eds. Oxford: Oxford University Press.
- Marsh, David and Paul Furlong. 2002. "A skin not a sweater: ontology and epistemology in political science." In **Theory and Methods in Political Science**. David Marsh and Gerry Stoker, eds. 3rd edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Waltz, Kenneth. 1979. **Theory of International Politics**. London: Addison-Wesley.